

واکاوی سیاست‌ها و نهادهای مبارزه با قاچاق کالا در ایران، ترکیه و چین^۱

قادر زارع مهدوی^۲ تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۴
محمد سهرابی^۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۲۶
نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

زمینه و هدف: روند رو به رشد قاچاق کالا در کشور در سال‌های اخیر باعث ایجاد اختلال در امور اقتصادی و بازرگانی کشور خصوصاً صنایع تولیدی شده است. از سویی، بررسی تحولات گسترده اقتصادی و سیاسی برخی کشورها همچون ترکیه و چین در دو دهه اخیر حاکی موفقیت و پیشرفت در عرصه مبارزه با قاچاق کالا بوده است. از این رو، نویسنده با هدف واکاوی سیاست‌ها و نهادهای مبارزه با قاچاق کالا در ایران، چین و ترکیه، سعی دارد عوامل این موضوع را مورد تبیین قرار دهد. **روش:** تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها نیز از ابزار فیش‌برداری استفاده شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌های تحقیق حاکی است که کشورهای چین و ترکیه در دو دهه اخیر با نوین‌سازی تجهیزات در امور گمرکات و با بکارگیری روش‌های نوین، شاهد افزایش درآمدهای گمرکی و همچنین، افزایش روزافزون کشفیات قاچاق کالا و پیشرفت در عرصه پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا بوده‌اند، اما با وجود این که در ایران ترفندها و شگردهای تازه‌ای در انجام قاچاق به کار گرفته شده است، ساختارهای سازمانی و مقررات موجود از کارایی لازم برخوردار نبوده و بازنگری و متناسب‌سازی آن‌ها امری ضروری است.

واژگان کلیدی: قاچاق کالا، گمرک، پلیس.

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری می‌باشد.

۲. دکترای علوم سیاسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا، تهران، ایران.
zaremahdavi@gmail.com

۳. استاد دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

مقدمه

قاچاق کالا پديده‌اي است كه مختص يك كشور نيست و در بسياري از كشورها، حتي توسعه‌يافته و به ويژه در حال توسعه، روند فزاينده و روبه‌رشي از آن مشهود است. پيامدهاي منفي اين پديده در ابعاد مختلف اقتصادي، سياسي، اجتماعي، امنيتي و فرهنگي، موانعي جدي در مسير توسعه كشورها به وجود مي‌آورد و عملکرد بخش‌هاي مختلف اقتصاد را تحت شعاع قرار مي‌دهد، به طوري كه آنها ناگزير از مبارزه در اين خصوص هستند (رضايي، ۱۳۹۴: ۳۷). كشورهاي مختلف با اتخاذ شيوه‌هاي گوناگون (از سياست‌هاي گمركي و اقدامات امنيتي گرفته تا اقدامات تاميني و حقوق و يا فعاليت‌هاي فرهنگي)، اقدام به مقابله با پديده قاچاق مي‌كنند. برخي از كشورها با بهره‌گيري از روش‌هاي علمي و تهيه قوانين و مقررات مناسب در امر مبارزه با اين پديده موفق بوده‌اند. كشورهاي چين و تركيه از جمله اين كشورها هستند كه در سال‌هاي اخير در مبارزه با قاچاق موفق عمل کرده‌اند؛ اين درحالي است كه بر اساس آمارهاي ارائه شده در سال ۹۵، كشورهاي چين و تركيه بيشترين آمار قاچاق به ايران را داشته‌اند. براي مثال، در ۹ ماهه اول سال ۹۵، طبق گزارش گمرك كشور چين، قريب به ۱۳ ميليارد دلار کالا از اين كشور با هدف رسيدن به ايران خارج شده است؛ اما ورودي گمركات ايران، نزديك به هفت و نيم ميليارد دلار آن را به صورت قانوني دريافت کرده است. در واقع، ۸٫۵ ميليارد دلار در اين بين از مسير قانوني گمرك وارد ايران نگرديده است، بلكه به صورت قاچاق وارد كشور شده است (سيف، ۱۳۹۵: ۲۳۲).

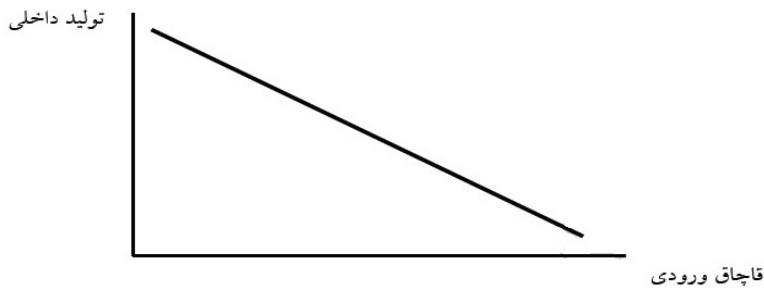
بر اساس اين گزارش، در ۹ ماه منتهي به آذر سال ۹۵، شش كشوري كه بيشترين قاچاق را به ايران داشته‌اند، كشورهاي چين، تركيه، بلاروس، برزيل، كره جنوبي و آلمان هستند. (ارقام به دلار) (ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۹۵).

کشور	اظهار گمرک ج.ا.	اظهار گمرک کشور مبدا	ميزان قاچاق
چين	۷,۴۸۳,۳۰۶,۴۰۸	۱۵,۸۸۲,۴۴۳,۸۸۰	۸,۳۹۹,۱۳۷,۴۷۲
ترکيه	۲,۰۰۷,۸۰۳,۹۲۰	۴,۸۹۳,۶۱۱,۴۹۰	۲,۸۸۵,۸۰۷,۵۷۰
بلاروس	۲۰,۰۶۹,۲۲۳	۱,۹۷۵,۴۹۰,۳۱۰	۱,۹۵۵,۴۲۱,۰۸۷
برزيل	۸۲۷,۵۷۳,۶۹۲	۲,۲۱۵,۳۷۶,۸۵۰	۱,۳۸۷,۸۰۳,۱۵۸
کره جنوبي	۲,۵۰۳,۳۴۰,۸۹۸	۳,۶۸۵,۲۰۰,۰۰۰	۱,۱۸۱,۸۵۹,۱۰۲
آلمان	۱,۷۷۶,۹۳۲,۶۱۱	۲,۷۸۹,۴۳۸,۸۸۰	۱,۰۱۲,۵۰۶,۲۶۹

از این رو، در این تحقیق نویسنده سعی دارد به منظور شناخت و بهره‌گیری از تجربیات موفق در دنیا، روش‌های مبارزه با قاچاق در کشورهای چین، ترکیه و ایران را مورد بررسی قرار دهد.

پیشینه نظری:

رشد و گسترش آمارهای مربوط به قاچاق کالا در سطح جهان موجب گردید تا مباحث نظری مرتبط با این پدیده نیز از سوی صاحب‌نظران و متخصصان ارائه گردد. غالب تئوری‌ها و نظریه‌های قاچاق از سوی متخصصان رشته‌های اقتصاد ارائه شده است. تئوری تعرفه‌ای و از جمله تئوری بهاگوتی و همکاران وی (بهاگوتی و هانسن، ۱۹۷۱: ۱) قاچاق کالا را به عنوان موضوع مورد مطالعه در علم اقتصاد تقلیل می‌دهد. از این رو، قاچاق را بعنوان یک پدیده کاملاً اقتصادی و در حیطه مطالعه این علم می‌دانند. مباحث مربوط به عرضه، تقاضا، میزان تعرفه واردات و صادرات، رفاه اجتماعی، متغیرهای تاثیرگذار و یا توسعه‌دهنده در قاچاق کالا می‌باشند که در حیطه علم اقتصاد قابل بررسی و مطالعه می‌باشند؛ لیکن منشاء شکل‌گیری قاچاق، نیازهای موجود در فضای کششی، سطح تولید کالا در کشور، ساختار نظام سیاسی، ساختار اقتصادی کشورهای منطقه و جهان، متغیرهای تاثیرگذار بین‌المللی همچون تحریم یک واحد سیاسی، خود تحریمی یک واحد سیاسی و بسیاری از متغیرهای دیگر در حوزه مطالعات علوم مرتبط هستند. از آنجا که عوامل متعددی در برآوردن نیازهای فضایی نقش‌آفرین بوده و سطوح ملی بویژه در فضاهای جاذبه، توان تامین آن را نداشته و از سوی دیگر، امکان ورود آن از مبادی رسمی تحت تاثیر عوامل متعدد فراهم نمی‌گردد، لذا کالای مورد نیاز شهروندان از مبادی غیررسمی به صورت قاچاق تامین می‌گردد. به عبارتی، نیاز فضای محرک اصلی حرکت کالا در فضای جغرافیایی است که با افزایش تولید داخلی، روند آن کاهش می‌یابد (شکل ۱).

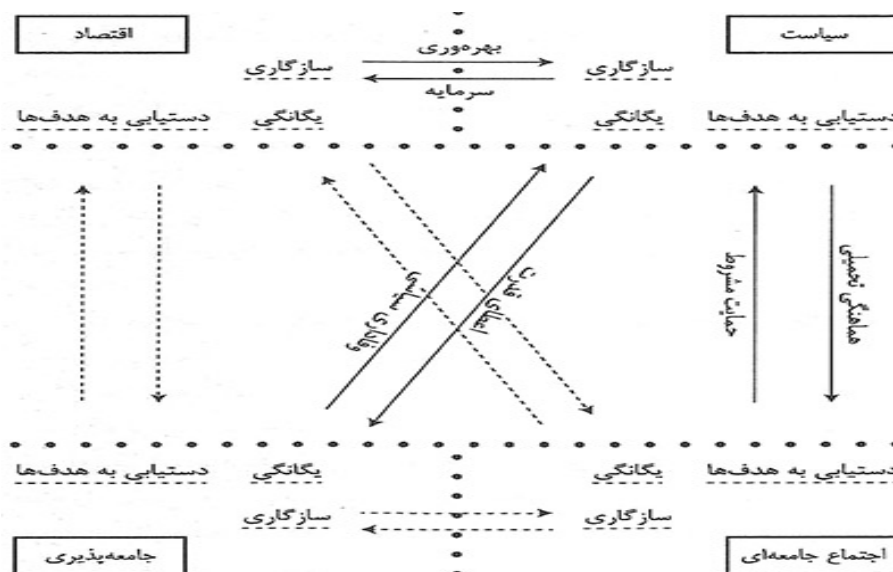

شکل شماره ۱: رابطه قاچاق ورودی و تولید داخلی در کشورها

تالکوت پارسونز در تحلیل خود از نظام سیاسی و شکل‌گیری نظام‌های فرعی و مبادله، این گونه بیان می‌کند: «سیاست یک سیستم مستقل و باز است و حدود مرزهایش را نظام‌های فرعی دیگر جامعه که با هم در حال دادوستد دائمی هستند، تشکیل می‌دهند.» (روشه، ۱۳۹۱: ۱۴۸). نظام سیاسی از چهار نظام فرعی تشکیل می‌شود. نظام فرعی حفظ الگوهای فرهنگی با داشتن حالتی خاص، در شبکه‌ی مبادله‌ها داخل نمی‌شود. نظام سیاسی با نظام‌های فرعی‌اش یعنی سازگاری، یگانگی و دستیابی به هدف‌ها در فرایندهای مبادله با سه نظام دیگر جامعه، اقتصاد، اجتماع جامعه‌ای و جامعه‌پذیری درگیر است (جدول شماره ۲).

نظام مبادله‌های دوسویه عوامل تولید و محصولات را میان نظام سیاسی و سه نظام دیگر جامعه نشان می‌دهد (جدول شماره ۳).

میان سیاست و اقتصاد، پول مهم‌ترین وسیله‌ی مبادله از ناحیه‌ی اقتصاد و قدرت مهم‌ترین وسیله‌ی مبادله از ناحیه‌ی سیاست است. از لحاظ عوامل تولید، آورده‌ی اقتصاد به نظام سیاسی، آن چیزی است که پارسونز نظارت بر بهره‌وری می‌نامد (روشه، ۱۳۹۱)؛ یعنی نظارت بر مجموعه‌ی منابعی که برای تولید ضروری‌اند تا جامعه‌ای که سیاست آن را اداره و هدایت می‌کند، به حیاتش ادامه داده و بهترین بازدهی‌اش را داشته باشد. در این معنا، نظارت بر تولید، عامل کارایی برای نظام سیاسی محسوب می‌شود. در برگشت، نظام سیاسی برای اقتصاد، آنچه را پارسونز «ظرفیت کارایی» می‌نامد، عرضه می‌کند، که به صورت سرمایه و اعتباری است که دولت به قصد حمایت از نظام اقتصادی به جریان می‌گذارد.

جدول ۲: نظام مبادله میان سیاست و سایر نظام‌های فرعی جامعه

در مبادله تولیدات، اقتصاد برای نظام سیاسی در چارچوب فرایندهای بسیج منابعی که مسئولیتش با نظام سیاسی است تأمین مالی می‌کند و در برگشت، نظام سیاسی سهمی از منابع مالی را به افرادی که در بخش اقتصاد فعالیت می‌کنند، تخصیص می‌دهد تا آنان بتوانند به نحو مؤثری به تعهدات خویش عمل کنند (روشه، ۱۳۹۱: ۱۵۰).

جدول ۳: شبکه‌ی مبادله‌های دوسویه میان سیاست و سایر نظام‌های فرعی جامعه

مبارزه با قاچاق کالا در جمهوری اسلامی ایران

قاچاق کالا پدیده‌ای مجرمانه و گسترده است و با توجه به آثار مخرب و دامن‌داری که در اقتصاد کشورمان دارد، نهادهای متعددی متولی امر مبارزه با این پدیده می‌باشند (تصدیقی، ۱۳۹۳: ۲۳). بر اساس تقسیم‌بندی نویسنده، نهادهای دخیل در فرآیند مبارزه با قاچاق کالا در کشورمان دو گونه‌اند: اولین گروه، نهادهایی که مستقیماً در امر مبارزه فعال هستند؛ دومین گروه نیز نهادهای فرعی دخیل در این حوزه هستند.

دستگاه‌های دست‌اندرکار مبارزه با قاچاق کالا در جمهوری اسلامی ایران

دستگاه‌های اصلی مبارزه‌گر با قاچاق کالا:	دستگاه‌های فرعی مبارزه‌گر با قاچاق کالا:
➤ ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز	➤ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
➤ مجلس شورای اسلامی	➤ سازمان بنادر و کشتیرانی
➤ گمرک جمهوری اسلامی ایران	➤ سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی
➤ نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران	➤ ستاد اجرایی فرمان امام
➤ وزارت اطلاعات	➤ سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران
➤ سازمان تعزیرات حکومتی	➤ قوه قضائیه
➤ دادگاه انقلاب	➤ وزارت اقتصاد
	➤ وزارت صنعت، معدن و تجارت
	➤ اتاق تعاون و اتاق بازرگانی
	➤ وزارت راه و شهرسازی
	➤ وزارت نفت و شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی
	➤ شرکت سهامی دخانیات
	➤ سازمان جنگل‌ها و مراتع
	➤ وزارت امور خارجه

۱- ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز

به منظور سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت بر حوزه اجرایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز و بر اساس ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی مربوط به قاچاق کالا و ارز که در تاریخ ۲۹ خردادماه ۱۳۷۹ به تصویب هیئت وزیران رسیده است، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز با مسئولیت نماینده ویژه رئیس‌جمهور و معاونان (نمایندگان تام‌الاختیار) وزیران: کشور، اطلاعات، امور اقتصادی و دارایی، بازرگانی، راه و ترابری، صنایع و معادن، جهاد کشاورزی، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، همچنین نماینده رئیس قوه قضائیه و نیز فرمانده نیروی انتظامی، رئیس سازمان تعزیرات حکومتی، رئیس کل گمرک جمهوری اسلامی ایران، قائم‌مقام رئیس کل بانک مرکزی، رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و معاون مربوط در معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور تشکیل شده است (بهرامی، ۱۳۸۵: ۳۲). این ستاد وظیفه دارد با همکاری، هماهنگی و بهره‌گیری از تمامی امکانات دستگاه‌های عضو، کار مبارزه را منسجم و سامان‌مند سازد. ایجاد هماهنگی

و نظارت در حوزه‌های اجرایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز وظیفه دیگر ستاد بوده، که در این راستا به تشکیل کمیته‌های تخصصی مبادرت نموده است. هر یک از واحدهای اجرایی در این کمیته‌ها عضویت دارند و ستاد تلاش می‌کند که با هماهنگی تمامی حوزه‌ها، به صورت متمرکز عمل نماید. کمیته‌های شش‌گانه تخصصی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز عبارت‌اند از: کمیته ساماندهی اقتصادی، کمیته اطلاعات و عملیات، کمیته آموزش، کمیته بهینه‌سازی قوانین و نظام‌های اداری، کمیته مبادی رسمی ورود و خروج کالا، کمیته قضایی و صیانت کارکنان و کمیته فرهنگی و تبلیغات (شجیعی، ۱۳۸۶).

۲- گمرک جمهوری اسلامی ایران

گمرک جمهوری اسلامی ایران به عنوان مرزبان اقتصادی کشور نقش مهمی در وصول درآمدهای دولت و اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اقتصادی-بازرگانی دارد. گمرک سازمانی است تابع سازمان وزارت امور اقتصادی و دارایی که جایگاه تعیین‌کننده‌ای در تشخیص کالای قاچاق از غیرقاچاق داشته و از آنجایی که سازمان گمرک عضو ستاد مرکزی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز می‌باشد، در سیاست‌گذاری، هماهنگی و نظارت در حوزه اجرایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز نیز سهیم است.

اعمال سیاست‌های اقتصادی دولت در زمینه بازرگانی خارجی همانند: حمایت از تولیدات داخلی، کنترل ارز، کنترل الگوی مصرف، انتقال دانش فنی و... بر عهده گمرک جمهوری اسلامی گذاشته شده است (گزارش سالیانه گمرک، شماره ۱۴۹). اجرای مقررات صادرات و واردات، تشخیص و دریافت حقوق گمرکی و سود بازرگانی، مبارزه با قاچاق، نظارت بر ترانزیت و پردازش و انتشار آمار بازرگانی خارجی از جمله وظایفی است که در این راستا صورت می‌پذیرد. همچنین، گمرک به منظور اعمال محدودیت‌ها و مقررات بهداشتی و استانداردهای ملی، بر کالاهای وارداتی نظارت داشته و در جهت حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، محل ساخت یا خواص و مشخصات کالاهای اصلی مصرفی وارداتی را کنترل می‌نماید.

سازمان گمرک ایران از یک ستاد مرکزی و ۱۰ حوزه نظارت تشکیل گردیده است. رئیس کل گمرک که سمت معاونت وزیر امور اقتصادی و دارایی را دارا می‌باشد، بالاترین مقام گمرک

ایران است. ستاد مرکزی که بر مناطق ده‌گانه و گمرک اجرایی مستقر در تهران سرپرستی و نظارت دارد، از حوزه ریاست کل و ۴ معاونت تشکیل گردیده است. حوزه‌های نظارت ده‌گانه در مناطق مختلف کشور بر گمرک‌های اجرایی نظارت دارند. در تهران، گمرک‌های مهرآباد، شهریار، غرب و جنوب تهران، امانات پستی و نمایشگاه زیر نظر ستاد مرکزی فعالیت می‌کنند. تعداد گمرک‌های اجرایی کشور که در تهران و شهرستان‌ها و نقاط دور مرزی و بعضی از جزایر خلیج فارس و بازارچه‌های مرزی کشور مستقر هستند، مشتمل بر ۱۲۹ واحد می‌باشند (گزارش سالیانه گمرک، شماره ۱۴۹).

۳- نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

با تصویب لایحه قانونی ادغام نیروهای انتظامی کشور در سال ۱۳۶۹ در مجلس شورای اسلامی، ماموریت کشف، تعقیب و مبارزه با قاچاق، اعم از کالا و مواد مخدر در سراسر کشور به این نیرو سپرده شد. مبارزه با قاچاق ارز نیز به وزارت اطلاعات محول گردید (بهرامی، ۱۳۸۵: ۷۶).

تا پیش از تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز، نیروی انتظامی در خصوص امر مبارزه با قاچاق کالا تنها وظیفه پیشگیری از جرم قاچاق و کشف و هدایت اموال قاچاق به نزدیکترین گمرک محل را برعهده داشت و در مقام ضابط دادگستری، تنها به عنوان سازمان کاشف اقدام می‌نمود. بنابراین، در تعیین و اعمال واکنش کیفری هیچ‌گونه نقشی ایفا نمی‌کرد. با تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن، نیروی انتظامی علاوه بر ایفای نقش به عنوان سازمان کاشف در برخی موارد در ردیف سازمان‌های شاکی قرار گرفته و با تفویض اختیار از سوی اداره‌های مامور وصول عایدات دولت، اقدام به ضبط کالای قاچاق و اعلام شکایت علیه متخلفان می‌نماید. همچنین، با تصویب این قانون، فرمانده نیروی انتظامی به عنوان رئیس کمیته‌ی عملیات ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز تعیین گردیده است (آقازاده، ۱۳۸۶: ۱۲۳).

۴- وزارت اطلاعات

این وزارت‌خانه طی سال‌های اخیر توانسته است با همکاری دستگاه‌های مسئول، قاچاق ارز را به طور قابل ملاحظه‌ای مهار کند و در ابعاد امنیتی و اقتصادی مبارزه با قاچاق کالا و ارز فعالیت چشم‌گیری داشته باشد. همچنین، با در اختیار داشتن اطلاعات لازم و در راستای وظایف قانونی خود، اقدام به کشف و ضبط اموال قاچاق نماید.

از آنجا که بخش قابل ملاحظه‌ای از قاچاق کالا و ارز توسط شبکه‌های مافیایی بین‌المللی و با اهداف سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی در راستای ضربه زدن به اقتصاد و امنیت ملی کشور صورت می‌گیرد، وزارت اطلاعات با هدف حفاظت از امنیت ملی و مبارزه با شبکه‌های مافیایی در این مبارزه نقش فعال و بارزی ایفا می‌نماید. در مجموع، مهمترین وظایف وزارت اطلاعات در این خصوص، همکاری‌های امنیتی - اطلاعاتی با ناجا، برای جلوگیری از فعالیت اقتصادی ناسالم و کشف محموله‌های قاچاق در مبادی ورودی و پس از آن می‌باشد (ماهر و حسن‌زاده، ۱۳۹۰).

۵- سازمان تعزیرات حکومتی

سازمان تعزیرات حکومتی از جمله نهادهای اداری وابسته به قوه مجریه است که زیر نظر وزیر دادگستری قرار دارد و به موجب آیین‌نامه‌ی مصوب ۱۳۷۳/۸/۲ هیئت وزیران، با هدف رسیدگی به تخلفات موضوع قانون تعزیرات، و صدور حکم تشکیل گردیده است. بر اساس مقررات ماده ۸ آیین‌نامه‌ی سازمان تعزیرات حکومتی، وظیفه‌ی رسیدگی و صدور رای راجع به تخلفات موضوع قانون تعزیرات حکومتی به مراجعی با عنوان «شعب رسیدگی به تعزیرات حکومتی» که در مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها تشکیل می‌گردد، واگذار شده است.

وظایف سازمان تعزیرات حکومتی در مبارزه با قاچاق کالا قبل از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی در دو مورد زیر اختیار رسیدگی قضایی به پرونده‌های قاچاق کالا را به شعب تعزیرات حکومتی تفویض نموده است: الف) صلاحیت اولیه: سازمان تعزیرات حکومتی تحت شرایطی در رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز دارای صلاحیت اولیه است. این صلاحیت در طول محاکم قضایی

بوده و تنها به مناطقی که در آن‌ها محاکم قضایی (شامل دادگاه‌های عمومی و انقلاب) تشکیل نشده باشد، محدود می‌گردد. بدیهی است، در صورت وجود محاکم قضایی در یک منطقه، صلاحیت اولیه با محاکم قضایی می‌باشد. بر اساس ماده ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون اعمال تعزیرات حکومتی راجع به کالا و ارز، در مناطقی که محاکم قضایی برای رسیدگی به پرونده‌های قاچاق وجود ندارد (اعم از فرودگاه‌ها، بندرها، گلوگاه‌ها و...)، سازمان تعزیرات حکومتی موظف است تا هنگام ایجاد تشکیلات قضایی نسبت به تشکیل محاکم تعزیرات حکومتی بر پایه‌ی درخواست سازمان‌های شاکی و ابلاغ ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق اقدام نماید.

ب) صلاحیت ثانویه: مطابق ماده‌ی ۱۰ آیین‌نامه‌ی اجرایی نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به کالا و ارز، در صورتی که در مهلت مقرر در قانون (یک ماه از تاریخ دریافت پرونده)، مرجع قضایی مبادرت به صدور حکم ننماید، سازمان شاکی موظف است از سازمان تعزیرات حکومتی درخواست رسیدگی نماید. در این صورت، سازمان شاکی مطالبه می‌نماید. شعبه‌ی پرونده را از شعبه‌ی رسیدگی کننده یا سازمان شاکی مطالبه می‌نماید. شعبه‌ی مذکور یا سازمان شاکی موظف به تحویل پرونده به سازمان تعزیرات می‌باشد و در این موقعیت، مرجع قضایی مجاز به ادامه رسیدگی و صدور حکم نخواهد بود. شایان ذکر است که در صورت دریافت پرونده از مراجع قضایی، سازمان تعزیرات حکومتی می‌تواند پرونده را از ابتدا یا در هر مرحله‌ای که باشد، رسیدگی نماید. همچنین، بر اساس ماده‌ی ۱۱ آیین‌نامه، در کلیه مواردی که سازمان تعزیرات حکومتی صلاحیت رسیدگی دارد، شعب تعزیرات حکومتی دارای همان اختیاری خواهند بود که مراجع قضایی از آن بهره‌مندند (بهرامی، ۱۳۸۵: ۲۹).

مبارزه با قاچاق کالا در ترکیه

بر اساس آمار منتشر شده سازمان تجارت ترکیه در سال ۲۰۱۹، بیش از ۳ میلیارد و ۱۰۷ میلیون لیر مواد مخدر و کالای قاچاق کشف و ضبط کرده است. از این آمار، ۸,۷ تن مواد مخدر، ۱۷ هزار تن سوخت، ۱۷,۴ میلیون پاکت سیگار قاچاق، ۱۱۰ میلیون فیلتر سیگار،

۱۴۰ هزار سیگار الکترونیکی کشف و ضبط شده است.^۱ ترکیه به واسطه ارتباط دادن دو قاره اروپا و آسیا، از موقعیت استراتژیک ممتازی بهره‌مند بوده و پل شرق و غرب نامیده شده است. این امر ترکیه را به عنوان یک مسیر مهم ترانزیت از اروپا به کشورهای خاورمیانه در آورده است. مجاورت ترکیه با راه‌های آبی مهمی چون دریای سیاه و دریای مدیترانه نیز بر اهمیت موقعیت ترکیه افزوده است. برخورداری از رودهای پرآب و منابع آب شیرین سطحی فراوان، از جمله ظرفیت‌های مهمی است که به خاطر آن، آینده‌ی امیدبخش برای ترکیه متصور می‌باشد.

مهم‌ترین این دستگاہا عبارتند از:

۱- معاونت امور گمرکی نخست‌وزیری:

به صورت یک معاونت در نخست‌وزیری فعالیت می‌کند. هدف از ایجاد این معاونت، سازماندهی و هماهنگی بهتر امور گمرکی و مبادی موثرتر با قاچاق کالا می‌باشد (اقتصاد پنهان، ۱۳۸۸: ۸). معاونت امور گمرک نخست‌وزیری ترکیه به منظور ارائه خدمات موثر و کارا به مراجعه‌کنندگان، به نوین‌سازی ساختار و منابع اقدام کرده است؛ یکی از مهم‌ترین عواملی که موجب تسریع در طرح نوسازی اداره گمرک شده است. در چارچوب طرح نوین‌سازی اداره گمرک ترکیه و به منظور بهبود خدمات گمرک و مبارزه موثر با قاچاق کالا، سامانه‌های عکس‌برداری با اشعه ایکس در برخی از مبادی ورودی زمینی و دریایی گمرک نصب گردیده

1. www.aa.com.tr/fa/1687408

است. همچنین، در راستای تحول ساختاری اداری گمرک، طرح نوین‌سازی موسوم به گام‌سیس را با حمایت مالی بانک جهانی آغاز کرده است. هدف از این طرح، جلوگیری از ورود غیرقانونی کالا به ترکیه و پیشگیری از تقلب در بیان ارزش و مقدار کالاهای قید شده در اظهارنامه گمرکی می‌باشد. با استقرار این سامانه‌ها در گمرک، تعداد کشفیات به شدت افزایش داشته است؛ به طوری که از سال ۲۰۰۱، تعداد پرونده قاچاق در ترکیه روند صعودی داشته و از ۴۴۷ فقره در سال ۲۰۰۱ به ۱۷۸۷ فقره در سال ۲۰۰۶ رسیده است.^۱

امکانات ایجاد شده در گمرک با استقرار سامانه‌های فوق:

- ایجاد سامانه مداربسته در ایستگاه‌های بازرسی گمرک.
- ایجاد سامانه‌های ثبت و بررسی شماره پلاک وسایل نقلیه
- ایجاد سامانه ردیابی وسایل نقلیه
- هماهنگ ساختن ساختار سازمانی گمرک با اتوماسیون اداری

۲- اداره کل نیروی انتظامی گمرک

یک واحد شبه نیروی انتظامی در معاونت امور نخست‌وزیری گمرک است که مسئول مبارزه با قاچاق کالا در ترکیه می‌باشد. بر اساس ماده ۱۶۴ قانون کیفری ترکیه، اداره کل نیروی انتظامی گمرک یک مرجع قضایی معتبر برای رسیدگی به فعالیت‌های قاچاق کالا است.

۳- پلیس ملی ترکیه

مبارزه با قاچاق کالا در مناطق شهری به عهده واحد مبارزه با قاچاق کالا و مواد مخدر پلیس ملی ترکیه می‌باشد. پلیس ملی ترکیه دارای ۸۱ اداره کل پلیس استانی، ۷۵۱ اداره پلیس شهری، ۱۸ ایستگاه پلیس در مناطق آزاد و ۲۲ ایستگاه در مبادی ورودی و خروجی است (اقتصاد پنهان، ۱۳۸۸: ۲۱).

۴- ژاندرمری ترکیه

یکی از مسئولیت‌های ژاندرمری ترکیه، مبارزه با قاچاق کالا در مناطق غیرشهری است. واحدهای متشکل ژاندرمری عبارتند از: ستاد فرماندهی، واحد مرزی، واحد امنیت، واحد آموزش و واحد امور اداری و پشتیبانی.

۵- فرماندهی گارد ساحلی

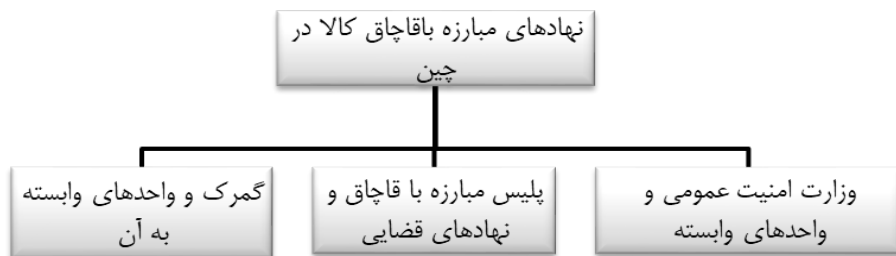
در واقع، فرماندهی نیروی انتظامی قضایی محسوب می‌شود و در سال ۱۹۸۲ تشکیل و زیر نظر وزارت امور داخلی است. از جمله وظایف این فرماندهی، مبارزه با قاچاق کالا در قلمرو دریایی است.

۶- هیات بازرسی گمرک

این هیئت اختیارات قضایی ندارد و تمامی پرونده‌ها و گزارش‌های ماموران رسیدگی به قاچاق به این هیئت ارسال می‌شود و این اختیار را دارند در صورت موارد ارتکاب جرم و تخلف، ماموران رسیدگی به قاچاق کالا را برکنار نمایند.

مبارزه قاچاق کالا در چین

مسئولیت کشف موارد قاچاق در کشور جمهوری خلق چین به عهده واحدهای گمرکی، پلیس مبارزه با قاچاق، ادارت و واحدهای پلیس امنیت عمومی و مرزی، ادارت صنعت و تجارت، ادارات مالیات و ادارت مربوط به دخانیات نهاده شده است. گمرک و واحدهای وابسته به آن، واحد نظارت و کنترل، پلیس مبارزه با قاچاق واحد تحقیقات و نهادهای قضایی، در کار تحقیقات و پیگیری و مجازات مسئولیت دارند و بالاخره، وزارت امنیت عمومی و واحدهای وابسته مانند پلیس مرزی، واحدهای پلیس محلی و پلیس خلق، نقش پشتیبانی، انتظامی و پلیسی را ایفا می‌کنند، ولی گمرک نقش محوری در مبارزه با قاچاق کالا در چین دارد (اقتصاد پنهان، ۱۳۸۸: ۳۶).

گمرک چین یک سازمان دولتی است که بر ورود و خروج کالا در این کشور نظارت دارد و مأموریت اصلی آن حفاظت از مبادی ورودی کشوری و ارائه خدمات می‌باشد. اداره کل گمرک،^۱ اداره مرکزی گمرک چین تلقی می‌شود و نهادی مستقل و دارای عضویت در کابینه به عنوان وزیر گمرک است. گمرک چین دارای ۱۶ واحد اداری و ۴ سازمان و شرکت است. این تقسیمات شامل بنیاد گمرک چین، مجمع مبادلات تجاری گمرک چین، شورای بنادر چین، سازمان مناطق ویژه گمرکی و صادراتی چین و دفاتر نمایندگی‌های این سازمان^۲ می‌شود. گمرک چین مشتمل بر ۴۶ منطقه و سازمان گمرکی هم‌سطح و ۵۶۸ اداره گمرک است. و نزدیک به ۴۰۰۰ ایستگاه ترخیص دارد.

زمینه‌های قاچاق کالا در چین زیاد است. در اواخر دهه ۱۹۹۰، ارزش کالاهای قاچاق شده به داخل این کشور حدود ۱۰ درصد واردات قانونی را تشکیل می‌داد و عوارض گمرکی جمع‌آوری شده حدود یک پنجم مقدار پیش‌بینی شده بود (اقتصاد پنهان، ۱۳۸۸: ۸). تبانی در آن دوران به شدت در مرزهای چین زیاد شده بود؛ به این جهت، در راستای مبارزه با فساد اداری در گمرکات خود و تهیه مقدمات پیوستن به سازمان تجارت جهانی به تجدید ساختار و نوسازی گمرک و کاهش محدودیت‌های تجاری مبادرت کرده است. بنا به اعلام اداره ملی گمرک این کشور، در اثر این اقدامات، درآمدهای گمرکی در سال ۲۰۰۰ نسبت به سال ۱۹۹۹ حدود ۸۱ درصد رشد داشته است.^۳

1. General Administration of Customs

۲. سایت اینترنتی گمرک کشور چین به آدرس:

<http://english.customs.gov.cn/about/organizationalstructure>

3. <http://english.customs.gov.cn/about/annualReports>

گمرک چین به توسعه همکاری‌های بین‌المللی با سایر کشورها و به ویژه کشورهایی که مبادلات بازرگانی بالایی با آنها دارد، اقدام نموده و با مناطق ویژه‌ای مثل هنگ‌کنگ و ماکائو، همکاری‌های مشترکی را به منظور محدود کردن قاچاق کالا آغاز کرده است. در اثر این اقدامات، قاچاق کالا بین این مناطق و سرزمین اصلی چین به میزان قابل توجهی کاهش یافته است. در سال ۲۰۰۴، گمرک چین خطوط راهنمایی را برای مبارزه با قاچاق کالا تحت عنوان «پیشگیری، مبارزه جامع، تمرکز بر موارد مهم و استمرار» اتخاذ کرد. گمرک چین فعالیت‌های خود را به گونه‌ای انجام می‌دهد که بین کنترل سخت‌گیرانه ورود و خروج کالاها و انجام کارآمد و روان فعالیت‌های گمرکی تعادل برقرار شود. از این رو، کنترل گمرکی و تشریفات ترخیص کالا از گمرک به مرحله استانداردسازی و تکامل رسیده است (گزارش سالیانه گمرک چین، ۲۰۰۷).^۱ از سال ۲۰۰۶، گمرک چین به طور پیوسته روند بهبود و اصلاح تشریفات ترخیص کالا را ادامه داده است، به طوری که پاسخگویی مناسب به درخواست‌های مراجعان، ساده‌سازی و استانداردسازی رویه‌های ترخیص کالا موسوم به اظهار در محل آزمایش و ترخیص در بندر مصداق‌هایی از آنهاست. اعمال کنترل بر تجارت کالاها نیم‌ساخت^۲ و گردش عملیات گمرکی مدل و شیوه جدید مدیریت گمرک است (اقتصاد پنهان، ۱۳۸۷: ۸).

یکی دیگر از اصلاحات اساسی گمرک در چین، تشکیل پلیس مبارزه با قاچاق در این کشور در سال ۱۹۹۹ بود. این نهاد با همکاری گمرک و وزارت امنیت عمومی تشکیل شد. تاسیس این سازمان وضعیت غیرسازمان یافته و نامنظم مبارزه قاچاق را که توسط سازمانهای متعددی صورت می‌گرفت، سامان داد. در نظام نظارتی جدید علاوه بر گمرک، نهادهای دولتی شامل ادارات امنیت عمومی، صنعت و تجارت، مالیات و دخانیات واجد قدرت نظارتی در خصوص مبارزه با قاچاق گردیدند.

نتیجه‌گیری:

بررسی تحولات گسترده‌ی اقتصادی و سیاسی کشورهای چین و ترکیه در دو دهه اخیر حاکی از روند رشد چشمگیر شاخص‌های اقتصادی و افزایش درآمدهای گمرکی و همچنین،

1. China Customs Annual Report, 2005, 2006, 2007

2. Processing Trade

افزایش روزافزون کشفیات قاچاق کالا و پیشرفت در عرصه پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا بوده است. همچنین، تاسیس نهادهای جدید و کارآمد جهت مبارزه با قاچاق کالا همچون پلیس مبارزه با قاچاق و تشکیل گارد ساحلی و بهره‌مند از جدیدترین دست‌آوردها و تکنولوژی‌های به‌روز، کمک زیادی در مبارزه با قاچاق کالا به این کشورها نموده است. در کشور جمهوری اسلامی ایران، پنج دستگاه حکومتی به طور مستقیم در ارتباط با مبارزه با قاچاق کالا فعالیت می‌کنند. این در حالی است که در کشور چین و ترکیه، محور اصلی مبارزه با قاچاق، گمرک است. از طرف دیگر نیز در کشورهای چین و ترکیه، گارد ساحلی و پلیس ویژه مبارزه با قاچاق کالا وجود دارد که این نیز می‌تواند در کاهش قاچاق کالا تاثیر گزار باشد؛ ضمن اینکه بررسی‌های به عمل آمده در مبارزه با قاچاق کالا روشن می‌سازد که ثمربخش‌سازی اقدامات بازدارنده و مقابله‌ای مستلزم تغییر در ساختارها و قوانین موجود می‌باشد. به عبارت دیگر، با توجه تجربه موفق برخی از کشورها در مبارزه با قاچاق، می‌توان با الگو برداری و بومی‌سازی از روش‌های مقابله‌ای کشورهای موفق در امر مبارزه با قاچاق و با تغییر در ساختارهای سازمانی و مقررات موجود، از کارایی لازم در مبارزه با قاچاق کالا برخوردار بود؛ از این رو، به نظر می‌رسد بازنگری و متناسب‌سازی آن‌ها امری ضروری است. مطالعه در برنامه‌ها و عملکرد کشورهای موفق در مبارزه با قاچاق نیز مؤید این مطلب می‌باشد.

پیشنهاد:

مطالعه راهکارها و الگو برداری از سیاست‌ها و برنامه‌های کشورهایمانند چین و ترکیه که بخش عظیمی از نظام اقتصادی آن به شکل دولتی و به وسیله مقامات رسمی دولت اداره می‌شود، می‌تواند برای مقابله با قاچاق کالا مفید باشد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران، از عزیزانی که در فرآیند ویراستاری ادبی و صفحه‌آرایی این مقاله همکاری و راهنمایی داشتند، کمال تشکر و امتنان را دارند.

منابع:

- آقازاده، علیرضا (۱۳۸۶). *قاچاق کالا (مطابق با آخرین اصلاحات قانون ۱۳۸۵)*، تهران، آثار اندیشه.
- بهرامی، محسن و قاسمی، بهروز (۱۳۸۵). *آسیب‌شناسی قاچاق کالا در ایران*، تهران، فارابی.
- تصدیقی، محمدعلی (۱۳۹۳). *مبارزه با قاچاق کالا و امنیت اجتماعی از دیدگاه سیستمی (با تاکید بر پیشگیری و راهکارهای فرهنگی)*، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های اولین همایش علمی - تخصصی قاچاق کالا، علل، پیامدها و راهکارها در استان کردستان.
- رضایی، حسن (۱۳۹۴). *چشم‌انداز پیوستن ایران به سازمان جهانی تجارت*، مجله اطلاعات سیاسی، اقتصادی، شماره ۶۸.
- ریشه، گی (۱۳۹۱). *جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، عبدالحسین نیک‌گهر*، تهران، نشر نی.
- سیف، الله مراد (۱۳۸۷). *قاچاق کالا در ایران*، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- شجیعی گیسور، مجید (۱۳۸۶). *قاچاق کالا، انتشارات معاونت آموزش ناجا*.
- گزارش رئیس ستاد مبارزه با مواد مخدر در مجلس در تاریخ ۱۳۹۵/۳/۳۰.
- گمرک جمهوری اسلامی ایران (تأملی بر قاچاق کالا و مواد مخدر) گزارش ش ۱۴۹.
- ماهر، عباس و حسن‌زاده، حمدالله (۱۳۹۰). *مجموعه کامل قوانین و مقررات راجع به قاچاق کالا و ارز*.
- معاونت پژوهشی و امر اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، اقتصاد پنهان (۱۳۸۸). شماره ۸.
- Bhagwati, Jagdish and Hansen, Bent (1971). **A Theoretical Analysis of Smuggling**, Massachusetts institute of technology.
- China Customs Annual Report, 2005, 2006, 2007.
- <http://english.customs.gov.cn/about/annualReports>.
- <http://english.customs.gov.cn/about/organizationalstructure>.
- www.aa.com.tr/fa/1687408/
- www.gumruk.gov.tr.